

С'юранцузький майстер

З угорської переклала Лігія МІШЛЕІ

I

У «Гуртку» пішла чутка, нібито кривий Кертес здобув у Франції звання майстра з шахів. Чутка ширилася з певного джерела — від самого Кертеса.

Годині о п'ятій по обіді Кертес замкнув свою кравецьку майстерню, дбайливо начистив черевики (на протезі в нього теж був високий чорний черевик), узяв полотняну шахівницю та торбинку з фігурами й пішов до бетонних лав. Він грав на гроші, з подвоюванням ставок, як картярі.

Кертес побив навколишніх шахістів — Мерфі з продмагу, друкаря, котрий носив у портфелі шахівницю та розп'яття, через що здобув прізвисько Панотець, та інших. Однак товариство було вражене, коли Кертес раптом заявив, ніби хоче зіграти із Сліпим Фреді, некоронованим шаховим королем площі імені Дюлі Куліха. На бетонних лавах не виявилось нікого, хто вважав би, що Кертес має бодай найменший шанс виграти. Фреді ще перед війною, працюючи продавцем газет, був гросмейстером площі й грав на першій дошці команди кіоскерів.

Йому передали виклик, і вже найближчими днями Фреді з'явився в «Гуртку». Кертес саме з кимось грав, Фреді блимнув крізь товсті скельця окулярів і спитав:

- Ви любите грати в шахи?
- Авжеж.
- То чого ж не навчитесь грати?

Кертес не обурився, він знав, що Фреді часто, щоб вивести супротивника з рівноваги, вдається до брутальності. Вони сіли до вільного столика, і Кертес

розклав своє приладдя; ніхто не помітив, що замість однієї полотняної шахівниці він поклав дві, одна на одну.

— Скільки ставимо? Десять форинтів? — запитав Фреді.

— Десять форинтів? Що тут — богадільня? Ставка сто форинтів, «контра-реконтра»¹. Але я граю лиш одну партію.

— Чому лиш одну?

— Бо не хочу втратити форму. Погано, якщо звикаєш до легких перемог. Правом розпочати партію Кертес гречно поступився. Фреді обрав романтичну фінтову тактику капітана Еванса. Він зробив хід на b-4 й потер руки.

— Якщо хочеш афоризм, поцілуй мене у низ! — сказав цей невихований чоловік.

Кертес узяв підставленого ним пішака:

— Тра-кон.

— Що таке?

— Кон-тра! — повторив Кертес і поклав свою запальничку біля шахівниці, щоб партнер пізніше не заперечив його заяви про подвоєння ставки.

Сліпий Фреді вражено підвів голову — ця заява означала, що Кертес тепер повинен обов'язково виграти, оскільки і в разі нічиєї гроші одержить Фреді.

— Контра? — здвигнув він потім плечима. — Ну що ж, хай живуть хоробрі!

Фреді закурив, підняв сигарету над головою і збив з неї попіл собі на тім'я. Він наступав на всьому королівському фронті, в душі фінтової гри, але Кертес, французький майстер, захищався точно й розважливо: повернув фінтового пішака, по черзі обміняв головні фігури. Позиція спростилась, окрім двох королів на шахівниці лишилось по одному прохідному пішакові, але Фреді й так мусив виграти, бо його пішак просунувся вперед, міг раніше досягти восьмого ряду, стати ферзем і вирішити партію. Сліпий Фреді потер руки:

— Як хочете квасу — напийтеся гасу! Реконтра! — й поклав запальничку коло себе.

Але Кертес одразу ж перетяг її назад.

— Субконтра!²

Ця заява означала, що сума зростала у восьмеро, вже до восьмисот форинтів. Сліпий Фреді спантеличено дивився то на шахівницю, то на Кертеса; він не смів протестувати й сходив пішаком.

Кертес грав правою рукою, а лівою ледь помітно потяг до себе нижню полотняну шахівницю: кількість поздовжніх полів збільшилась із восьми до дев'яти, пішакові Сліпого Фреді лишався до ферзя ще цілий хід. Короткозорий шаховий бог газетярів не помітив трюку, схвильовано лігши грудьми на стіл. Глядачі все бачили, але, за неписаними законами «Гуртка», ніхто не озвався.

Кертес ще двічі смикнув нижнє полотно, цього було досить, щоб його пішак дістався до фінішу першим і поставив мат королю Фреді. Кравець поспішно згорнув до купи фігури з шахівниці, забрав у Фреді гроші й запалив сигару.

— Колись у Франції я виграв був партію в доктора Альохіна. Може, панове не знають — він був тоді чемпіоном світу...

II

У «Гуртку» всі визнавали, що кривий Кертес — великий пройдисвіт. Якось до нього в майстерню зайшла жінка в жалобі, хотіла купити чорний костюм, щоб поховати чоловіка. Кертес умовив її придбати костюм спортивного крою з двома парами штанів.

У 1950-і роки Кертес займався не тільки шиттям. Коло його майстерні часто зупинялись добре одягнені чоловіки, переважно іноземці, під'їздили вантажні машини, заходили селянки, що прибували сюди пізнім поїздом; і всі вони приходили до майстерні з пакунками й виходили з пакунками.

Ніде не можна було дістати анілінових фарб, адже західний кордон було вже кілька років закрито, звідти не привозили нічого. І тоді поширилась чутка, нібито Кертес може дістати будь-яку фарбу. Крім того, до нього звертались і ті, кому

¹ К о н т р а — (в карточній грі) подвоєння ставки; р е к о н т р а — збільшення ставки в чотири рази.

² С у б к о н т р а — (в карточній грі) збільшення ставки в вісім разів.

потрібен був сахарин, або велика хустка, або колчена шинка — неприступні тоді товари.

Ця підпільна крамниця процвітала добрий рік, потім один з компаньйонів пана Кертеса напився в барі й хотів сплатити за шампанське золотим бруском. Бармен викликав міліцію, фірма прогоріла, тієї ж ночі коло майстерні кравця зупинилась велика чорна машина.

На превелике здивування слідчих, у майстерні не виявилось ні грошей, ні якихось товарів. Кертес був стріляний горобець. Його заарештували і відправили до кримінального відділу, допитували кілька тижнів, але Кертес торочив одне: востаннє він бачив золото тоді, коли до нього зайшла жінка сусіди Вайса, яку звали Злата.

Врешті слідчі стомилися й передали Кертеса «Котові в чоботях». Кіт звичайно застосовував єдиний, але невідомний засіб: начебто ненароком наступав важким чоботом жертві на ногу і тиснув усією вагою свого стокілограмового тіла; ця процедура відкривала рота й найупертішим.

Кертес дізнався від сусідів по камері про стиль Кота; коли Кіт викликав його на допит, Кертес сів на стільчик і спокійно випростав протеза. Кіт із хтивою усмішкою наступив на нього. Кертес відгукнувся здушеним сичанням. Кіт вражено подивився на нього, він зник до репетування, сліз; тепер він уже обома чобітьми скочив кравцеві на ступню; Кертес вирішив трохи поойкати, але не дуже, щоб Кіт не зазнався.

Через годину, коли абсолютно знеможеному Котові двоє підлеглих допомогли вийти з кімнати, кравця, як остаточно безнадійного, відпустили. Кертес уже надворі зупинився, витяг з кишені ганчірку й заходився старанно начищати затоптане взуття.

III

Кертес був одружений, але з жінкою не ладнав. Попервах вона ревнувала чоловіка, змушувала вдягати на спід жіночу комбінацію, ще й зав'язувала її вузлами, сподіваючись, що так Кертес не зважиться ніде роздягтись удень, а ввечері перевіряла на комбінації кожний вузол. Пізніше вона теж безупинно слідкувала за ним, вимагала звітувати про кожен гріш, і якщо чоловік затримувався на годину, починала дзвонити в швидку допомогу, в міліцію, в пожарню.

Кертесові це зрештою набридло, він запропонував розлучитись, але дружина погоджувалась лише за умови, якщо квартира, разом з усім добром, залишиться їй. Більше того — вона вимагала щомісячних аліментів, а це, на думку Кертеса, було вже забагато. Подружжя роками жило в спільній квартирі, ненавидячи одне одного, і кожен шукав нагоди вижити другого.

В листопаді 1956 року загальне здивування «Гуртка» викликало те, що Кертес зник. Незабаром з'ясувалося, що він втік за кордон. Один шофер привіз від нього з Відня звістку — Кертес повідомляв дружину, що зустрівся з своїми давнішніми клієнтами, зібрав з них борги і забезпечив себе матеріально, але чується дуже самотнім; він благав дружину приїхати, обіцяв, що в нього вона як сир у маслі купатиметься. Шофер узявся допомогти жінці перебратись через кордон.

Після довгих роздумів дружина вирішила виїхати — спакувалася, замкнула квартиру, й тієї ж ночі вона перейшла кордон.

Наступного ранку Кертес, трохи оброслий, але в незмінно лискучих черевиках, з'явився в «Гуртку», тоді відшукав знайомого слюсаря і попросив поставити на двері квартири нового замка. Сусіди ошелешено дивились на нього:

— Хіба ви не втекли за кордон, пане Кертес?

— Я? Я провів кілька днів у Кішпешті з друзями, але можу звітувати про кожну хвилину. На жаль, моя бідна дружина втратила глузд, її потягло до пригод, і вона втекла, зрадила наш соціалістичний устрій; якщо повернеться, я, звичайно, не прийму її в квартиру, й незалежний угорський суд визнає моє право. — Кертес, ледве приховуючи задоволення, посміхнувся. — Між іншим, я хотів би додати, панове, лиш одне: дурна людина гірша від мертвої.